ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2024 / № 6

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 6

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 19.07.2024
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV, iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Yo'ldoshev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Shoira Amonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Kurbanazarova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 19.07.2024
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)

Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)

Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)

Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)

Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)

Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)

Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)

Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)

Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)

Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Шоира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 19.07.2024
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Amonturdieva, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

МАХМАРАИМОВА ШОХИСТА ТУХТАШЕВНА
«Илтимос» гибрид нутқий акти ва предикативлик 7

ALIMBEKOVA VAZIRA XALIMJON QIZI
Janubi-sharqiy Andijon shevalarida ayrim
Qarindosh-urug‘ atamalarining qo‘llanishi 15

RAJABOVA SADOQAT RASUL QIZI
Etnik arablar shevasida kelishik kategoriyalari
(Samarqand viloyati Ishtixon tumani misolida) 20

TO‘RALIYEV BAXODIR ERALI O‘G‘LI
Savdogar nutqi leksikasi haqida 24

ШАМСУДИНОВА ИХБОЛ
База данных вспомогательных слов
национального корпуса узбекского языка.....28

RAJABOV FERUZ UMARQULOVICH
Omonimik birliklarning lingvopoetik xususiyatlari 31

UMAROVA SHAXLO BAXRIDIN QIZI
KASHTACHILIK TERMINLARINIG GIPONOMIK MUNOSABATLARI 36

М У Н Д А Р И Ж А

ADABIYOTSHUNOSLIK

MADIRIMOV BAHROM ABDULLAEVICH
Matnga munosabat shakllanishida
ijtimoiy-falsafiy asosning o‘rni
(Abdulla qodiriyning «mehrobdan chayon» romani misolida).....42

TUGALOV TOSHPO‘LAT YULDASHEVICH
Nuriddin Shukurov – mumtoz adabiyot bilimdoni 47

SAYDULLAYEVA AZIZA UBAYDULLAYEVNA
Turkiyada xalq ertaklarining to‘planishi va o‘rganilishi 51

ABDURAHMONOV MAHMARIZO
Abdusaid Ko‘chimov nasriy asarlariga bir nazar 55

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 6
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

TURKIYADA XALQ ERTAKLARINING TO'PLANISHI VA O'RGANILISHI

Saydullayeva Aziza Ubaydullayevna,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktaranti

Ertak ilk davrlardan boshlab bugunimizga qadar yetib kelgan eng ahamiyatli ma'naviy xazinalarimiz orasidan o'rin olgan. Har bir millatga tegishli bo'lgan ertaklar dastlab o'sha xalqning ilk mifik qarashlari bilan ozuqalangan va keyinchalik vaqtlar o'tishi bilan o'sha millatning bor qadriyatlarini o'zida mujassam etgan. Ildizi moziyda bo'lgan ertaklar ila go'zal bir olamaro sayr etilar ekan, yaxshi bilan yomonning; axiy bilan saxiyning; mehribon bilan bag'ritoshning; kuchli bilan kuchsizning o'rtasidagi kurashga duch kelinadi. Bu kurashlar haq bo'lgan kishi naqadar zaif, naqadar qiyin vaziyatda bo'lsa-da, oxir-oqibatda albatta zafar qozonishi, haqiqatni hech bir yovuz kuch yenga olmasligidan xabar beradi. Tinglovchi yoki o'quvchiga ertakdan olishi kerak bo'lgan nasihatni sehrli uslubi orqali yetkazadi. Ertaklarda ko'p qirrali hayot saboqlari yashirindir.

Ma'lumki, xalq ijodining bu turi turkiy millatlar orasida o'zgacha nomlanishga egadir. Masalan, o'zbeklarda "ertak", ozaybayjonlarda "nag'il", qozoqlarda "shabuv", turkmanlarda "ertaki", turklarda esa "masal" tarzida qo'llaniladi.

"Masal" so'zi arab tilidan turk tiliga o'tgan bo'lib, o'zbek tilidagi "ertak" so'zining turkcha nomlanishidir. Turkiyaning Onado'li qismida masal so'zi o'rnida "metel, mesele, matal, hekâ, hikâ, hikiya, hekeya, oranlama, ozanlama ve nagıl" shakllari ham qo'llaniladi. TDK (Türk Dil Kurumu)ning lug'ati (Güncel Türkçe Sözlük)da masal so'zi quyidagicha izohlangan: "Asosan xalq tomonidan yaratilgan, hayoliy, og'zaki tarzda yetib kelgan, ko'pincha insonlar, hayvonlar, jodugar, jin, dev, pari va boshqa mavjudotlarning boshidan kechgan favqulodda voqea-hodisalardan hikoya qiluvchi adabiy tur".[1] "Usmonlicha-Turkcha ensiklopedik lug'ati"da esa ertakka: "masal, tarbiya va axloqqa foydali bo'lgan hikoya" tarzida izohlanadi.[2]

Saim Sakaog'li "Masal araştırmaları" ("Ertak tadqiqotlari") asarida masal (ertak)ga quyidagi ta'rifni keltiradi: "Voqealarning sodir bo'lgan joyi va zamoni aniq bo'lmagan, pari, dev, jin, ajdarho kabi qahramonlarni tamsil etib, aniq kishilarni tamsil etmagan hikoyalardir".[3] Ertak janri ustida izlanish olib borgan yana bir turk olimi Naki Tezelning ta'rifiga ko'ra ertak: "Asosan g'ayritabiiy qahramonlar va sarguzashtlarga o'rin berilgan, hayoliy mavzular, quloqdan quloqqa yetkazilgan holda yetib kelgan hikoyalardir".[4] Pertev Naili Boratov esa: "Nasr yo'li bilan aytilgan, diniy va magik inonchlardan va marosimlardan mustaqil, batamom hayol mahsuli, haqiqat bilan aloqasiz va so'ylaganlariga ishontirish iddaosi bo'lmagan qisqa bir hikoya", - deya ta'riflangan.

Dog'an Kayaning "Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü" ("Turk xalq adabiyoti terminlarining ensiklopedik lug'ati")da ertak shunday ta'riflanadi: "Voqealari xayoliy bir dunyoda sodir bo'lgan, qahramonlari inson, ba'zida esa hayvon va o'ylab topilgan turli mavjudotlar bo'lgan, tinglovchilarni mamnun qilgan, shu bilan bir qatorda tarbiyalagan, haqiqatni bir nechta ramz va obrazlar orqali xayoliy qoliplarda aks ettirilgan nasriy asar".

---

[1] Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. Erişim: 20 Nisan 2017.

[2] Devellioğlu Ferit. Osmanlıca. Türkçe Ansiklopedik Lügat. – Ankara, 1978. – S. 747.

[3] Sakaoğlu Saim. Masal Araştırmaları. – Ankara: Akçağ Yayınları, 1999. – S. 59.

[4] Tezel Naki. Türk Masalları. – İstanbul: MEB Yayınları, 2001. – S. Önsöz.

Turk xalq adabiyoti mahsullaridan biri bo‘lgan ertaklar, eng qadim zamonlardan beri og‘zaki tarzda avloddan avlodga yetib kelgan anonim bir tur hisoblanadi. Ertaklar ham boshqa xalq adabiyoti mahsullari qatorida keyingi yillarda yozib olina boshlangan va tadqiqotlar mavzusi sifatida maydonga kira boshlagan.

Jahonda XIX asr boshlaridan tizimli ravishda boshlangan ertak bilan bog‘liq tadqiqotlar, Turkiyada XX asrdan e’tiboran keng miqyosda tadqiq etilib, salmoqli natijalarni o‘rtaga qo‘ya boshlagan. Turk olimi Seydog‘luning ta’kidlashicha, turk xalq ertaklariga bo‘lgan dastlabki qiziqish, ularni to‘plash va ustida izlanish olib borish ishlari Yevropalik olimlar tomonidan amalga oshirilgan.[1]

Bu mavzuda olib borilgan tadqiqotlarning eng avvalida Fransiya qiroli Lui XVI ning tarjimoni va kotibi bo‘lgan M. Diogenning “Nouveaux Turc Et Arabes” (“Yangi turk va arablar”) nomli ikki jildli asari keladi. Bu asar 1781-yilda nashr etilgan. Uning ikkinchi jildida beshta ertak keltirilgan bo‘lib, uchtasi turk va ikkitasi arablarga tegishlidir.[2]

M.H.Yavuzning keltirishicha, V.Radlofning turkiy xalqlar adabiyoti bilan bog‘liq olib borgan ishlari mahsuli bo‘lgan o‘n jildlik “Proben der Volkslieder Türkischen Stamme” (1866-1907) nomli asarida ham ko‘pgina turk xalq ertaklari joy olgan.[3]

Turk ertaklari ustida olib borilgan ilk ilmiy ishlar mojar turkologi Ignacz Kunosga oiddir. U shu bilan bir qatorda turk xalq ertaklari bo‘yicha eng ko‘p tadqiqot olib brogan xorijlik olimlardan biridir. Demirayga ko‘ra u 1887-yilda ertaklarni tadqiq etgan, manbalari ustida izlanishlar olib borgan va ularni tasniflagan. Shu bilan birga xalqdan o‘zi to‘plagan ertaklarini nashr ettirgan.[4] Kunosdan tashqari J.A. Decourdemanche, R. Nisbet Bain, Enno Litmann, Sebastian Bek, Teodor Menzel, Fredrix Giese, Elsa Sofie Von Kamphoevener, Varren Valker, Otto Spies, Barbara Valker kabi chet ellik olimlar ham turk xalq ertaklari borasida izlanishlar olib borgan olimlar safidadir.

Sakao‘g‘li turk xalq ertaklarini to‘plab va nashrga tayyorlagan kishilar ro‘yxatining boshida shubhasiz K.D. xonim kelishini ta’kidlaydi. Uning xabar berishicha, bu ayolning kim ekanligi va ismi haqida hech bir ma’lumot yo‘q. K.D xonim 1912-yilda taqdim etgan “Turk masallari” deb nomlangan 317 sahifalik kitobidan 13 ta ertak o‘rin olgan. Bu kitob uzoq muddat tadqiqotchilar e’tiboridan chetda qoladi, 1991-yilda esa hozirgi turk alifbosida qayta nashr etiladi. Bu kitob haqida ilk marotaba Ziyo Go‘kkalp o‘z tadqiqotlarida bahs yuritadi. Ziyo Go‘kkalp ham o‘z navbatida “Kichik majmua”, “Oltin nur” va “Qizil olma” nomli asarlari bilan xalq ertakchiligi rivojiga hissa qo‘shgan shaxslardan biridir.[5]

Hamit Zubeyr (Koshay) 1929-yilda Onadoludan to‘plagan va salmoqli qismini afsonalar tashkil etgan to‘qqiz matnni “*Dokuz Ötkünç*” nomi ostida nashr ettiradi. Ba’zi tadqiqotchilar bu matnlarni ertak sifatida qabul qilganlar. Matnlarni ertak bilan aloqasi yo‘q, deguvchi taraflar ozchilikni tashkil etadi. Ertak to‘plash ishlaridan yana biri Bahtaver xonimga oiddir. U 1930-yilda “Türk Masalları” kitobini nashrdan chiqaradi. Bahtaver xonim bu kitobida xalq og‘zidan yozib olgan to‘qqiz dona ertak matni o‘rin olgan. Biroq bu ertaklarni qayerdan va kimdan yozib olganligi haqidagi ma’lumotlarni keltirib o‘tmagan.

Yusuf Ziya Demirjio‘g‘lu mamlakat bo‘ylab to‘plagan ertaklar va hikoyalari, Suat Salih Asral bir qismini talabalari bilan birgalikda to‘plagan ertak matnlari “Öz Türk Masalları”(“O‘z turk ertaklari”), Naki Tezelning “Halk Bilgisi Haberleri” jurnalida yoyinlagan ertaklari 1936-yilda “Keloğlan Masalları”(“Kalo‘g‘lon ertaklari”) “İstanbul Masalları”, Mehmet Tuğrul ning Malatya va uning atrofidan to‘plagan ertaklari “Malatyadan Derlenen Masallar” (“Malatyadan to‘plangan ertaklar”) nomi bilan nashr ettirilgan.

[1] Seyidoğlu Bilge, Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar Metinler ve Açıklamalar. – Ankara: Baylan Matbaası, 1975. – S. 6.

[2] Sakaoğlu Saim. Masal Araştırmaları. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2012

[3] Yavuz Helimoğlu Muhsine. Masallar ve Eğitimsel İşlevleri Mesaj İndeks. – İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2009. – S. 29.

[4] Demiray M. Güner. Türk Halk Masalları Üzerine. Masal Araştırmaları. 1988. – S. 42.

[5] Şimşek Esma. Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması. Dok.dis. 1990.

Turk xalq ertaklarini to‘planishi va nashr etilishida Pertev Naili Boratavning hizmati kattadir. U 1930-yillarda ertaklar ustida ish olib bora boshladi. U ertak katalogi bo‘yicha olib borgan ishlari bilan turk xalq ertaklarining xalqaro kataloglardan joy olishiga imkon bergan.[1]

O‘z navbatida P.N. Boratov turk xalq ertaklarini tasniflagan olimlardan biridir. U ertaklarni uslub, syujet va mavzu nuqtayi nazaridan kelib chiqib, quyidagi 5 guruhga ajratgan:

1) Olağanüstü masallar (sehrli ertaklar);
2) Hayvan masalları (hayvonlar haqidagi ertaklar);
3) Güldürücü masallar (kuldiruvchi ertaklar);
4) yalanlamalar ve zincirleme masallar (yolg‘onlamalar va zanjirli ertaklar);
5) fıkra ve latifeler (latifalar).

Ertak mavzusida ish olib borgan olimlardan yana biri Eflatun Jem Guneydir. U ertaklarning mavzularini xalqdan olib, faqat ularni san’atkorona shaklda o‘zi boshqatdan yozgan. “En Güzel Türk Masalları” (“Eng yaxshi turk ertaklari”), “Bir Varmış Bir Yokmuş” (“Bir bor ekan bir yo‘q ekan”), Evvel Zaman İçinde (“Qadim zamonlarda”), “Gökten Üç Elma Düştü” (“Osmondan uch olma tushdi”) nomlari ostida bir qancha ertak kitoblari nashr qilingan.

Eflatun Jem Güney tutgan yo‘lda ish olib borgan yana bir turk folklorchisi Tahir Alangudir. Alanguning bu mavzudagi ilk ishi Istanbul universitetida tayyorlagan bitiruv ishi hisoblanadi. Unda turk ertaklarining strukturasi va obrazlari ustida olib borgan. Uning “Billur Köşk” (“Billur ko‘shk”) va turk xalq ertaklarining asos qahramonlaridan biri bo‘lgan Kal og‘lon haqidagi “Keloğlan Masalları” deb nomlangan asarlari ham mavjud.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, Pertev Naili Boratavning “Az Gittik Uz Gittik”(“Yo‘l yursak ham mo‘l yurdik”), “Zaman Zaman İçinde”(“Qadim zamonlarda”), Mehmet Tug‘rulning “Mahmutgazi Köyünde Türk Halk Edebiyatı”(“Mahmudg‘oziy qishlog‘ida turk xalq adabiyoti”), Saim Sakaog‘luning “Gümüşhane ve Bayburt Masalları” (“Gumushxona va Bayburt ertaklari”) (1973), Bilge Seyidog‘luning “Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar”(“Erzurum xalq ertaklari ustida tadqiqotlar”) (1975), Umay Gunayning “Elazığ Masalları” (“Elazig‘ ertaklari”) (1975), Muhsine Helimog‘lu Yavuzning “Masalların İşlevi”(“Ertaklar qurilishi”), Esma Shimshekning “Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması”(Yuqori Chuqurova ertaklarida obraz va tip tadqiqi), Evrim O‘lcher O‘zunelning “Masal Mekânında Kadın Olmak”(“Ertak makonida ayol bo‘lish”) nomli asarlari turk xalq ertaklari ustida olib borilgan eng yaxshi tadqiqotlar hisoblanadi.

Rezume. Ushbu maqolaning maqsadi turk xalq ertaklarining o‘rganilish tarixi va bu mavzu ustida ish olib borgan olimlarning tadqiqot ishlari haqida ma’lumot berishdan iborat. Ertaklarni to‘plagan va nashr ettirgan shaxslar faoliyatidan namunalar keltiriladi. Bu bilan bir qatorda turk olimlarining ertak janriga bergan ta’riflari, obrazlar va ertaklarning xalq og‘zaki ijodida tutgan o‘rni borasidagi qarashlari muhokamaga tortiladi.

Maqolada turk olimlaridan Sakaog‘lu Saimning “Masal Araştırmaları” (“Ertak tadqiqotlari”), Seyidog‘li Bilgening “Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar” (“Arzurum xalq maqollari ustida izlanishlar”), Shimshek Esmaning “Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması” (“Yuqorichuqurova ertaklarida obraz va tip tadqiqoti”), M.Tug‘rulning “Mahmut Gazi Köyünün Halk Edebiyatı” (“Mahmud G‘oziy qishlog‘ining xalq adabiyoti”), Ali Berat Alptekinning “Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması” (“Tasheli Platosi ertaklarida motiv va tip tadqiqoti”), Behiye Ko‘kselning “Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme” (“Gaziantep ertaklari ustida tadqiqot”) doktorlik dissertatsiyasidan va Pamuk Nurdan Gumushtepaning qator maqolalaridan foydalanilgan. Tarixiy-qiyosiy, biografik, tasniflash kabi metodlardan asosida izlanish olib borilgan. Bundan tashqari qator ilmiy jurnallar, mavzuga oid konferensiya to‘plamlari va Turk folklor bibliografiyalardan ham foydalanildi.

Resume. The purpose of this article is to provide information about the history of the study of Turkish folk tales and the research work of scientists who have worked on this topic. Examples of the activities of people

[1] Sakaoğlu, Saim, Masal Araştırmaları. – Ankara: Akçağ Yayınları, 1999. – S. 45.

who collected and published fairy tales are given. Along with this, Turkish scholars' definitions of the fairy tale genre, their views on the role of images and fairy tales in folk art will be discussed.

The article includes "Masal Araştırmaları" (Fairytale Research) by Sakaoglu Saim, Seyidogli Bilge's "Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar" ("Researches on Arzurum Folk Proverbs"), Shimshek Esma's "Yukarıçukurova Masalındar Motif ve Tip Araştırması" ("Research of Image and Type in Yuqorichukurova Tales"), "Mahmut Gazi Köyünn Halk Edebiyatı" ("Folk Literature of Mahmud Ghazi Village") by M. Tughrul, "Motif and Type Research in Tales of Taşeli Plateau" by Ali Berat Alptekin ("Motif and Type Research in Tasheli Plateau Fairy Tales"), Behiye Koksel's "A Study on Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme" ("A Study on Gaziantep Fairy Tales") and a number of articles by Pamuk Nur and Gumushtepa were used. Research was conducted on the basis of historical-comparative, biographical, and classification methods. In addition, a number of scientific journals, conference collections and Turkish folklore bibliographies were used.

Резюме. Цель данной статьи – предоставить информацию об истории изучения турецких народных сказок и исследовательской работе ученых, работавших над этой темой. Приведены примеры деятельности людей, собиравших и издававших сказки. Наряду с этим будут обсуждены определения жанра сказки турецкими учеными, их взгляды на роль образов и сказки в народном творчестве.

В статью вошли «Масал Араштырмалары» («Исследование сказок») Сакаоглу Саима, «Эрзурум Халк Масаллари Узеринде Араштырмалар» Сейидогли Бильге («Исследования народных пословиц Арзурума»), «Юкарычукурова Масалындар Мотив ве Тип Арастырмасы» Шимшека Эсмы. Исследование имиджа и Шрифт в сказках Юкоричукуровой»), «Махмут Гази Кёюнн Халк Эдебияты» («Народная литература деревни Махмуда Гази») М. Тугрула, «Исследование мотивов и типов в сказках плато Ташели» Али Берата Алптекина («Исследование мотивов и типов»). в «Сказках плато Ташели»), были использованы «Исследование Газиантепа Масаллари Üzerine Bir İnceleme» Бехие Кокселя («Исследование сказок Газиантепа») и ряд статей Памука Нура и Гумуштепы. Исследования проводились на основе историко-сравнительного, биографического и классификационного методов. Кроме того, был использован ряд научных журналов, сборников конференций и турецкой фольклорной библиографии.